

Štefica Barlek-Mohenski
Lidija Perić

copyright autori i Alfa

GEOGRAFIJA 2

udžbenik iz Geografije za drugi razred srednjih strukovnih škola

7. izdanje

Zagreb, 2024.

Nakladnik
ALFA d.d.
Zagreb, Nova Ves 23a

Za nakladnika
Ivan Petric

Urednik
dr. sc. Tomislav Jelić

Metodičko-didaktičko oblikovanje
dr. sc. Tomislav Jelić

Recenzenti
dr. sc. Tomislav Pejaković
Marija Barišić, prof.
Višnja Klepac, prof.

Grafičko-likovno oblikovanje
Tomislava Juroš

Grafički prijelom
Ranko Peršić
Ana Ivaniš

Lektorica i korektorica
Kristina Ferenčina

Autori fotografija	
<i>Zoran Alajbeg</i>	<i>Zlatko Lanta</i>
<i>Josip Barlek</i>	<i>Danijela Maršanić</i>
<i>Dubravka Borović</i>	<i>Stjepan Ovčar</i>
<i>Katarina Bušić</i>	<i>Zlata Ribarić</i>
<i>Josip Čugovčan</i>	<i>Šime Strikoman</i>
<i>Tomo Čegelj</i>	<i>Ružica Tanodi</i>
<i>Josip Grdan</i>	<i>Inge Tubin</i>
<i>Tomislav Jelić</i>	<i>Mladen Tomljenović</i>
<i>Etnografski muzej</i>	<i>Jan Vesel</i>
<i>Aleksandar Kuček</i>	<i>GEOFOTO d.o.o.</i>

Autori crteža i karata
Štefica Barlek-Mohenski, prof.
dr. sc. Tomislav Jelić

Crteže i karte izradio
Grafički studio „MM“, Maja Mravec

Nijedan dio ovog udžbenika ne smije se umnožavati, fotokopirati
ni na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Udžbenik je uvršten u Katalog odobrenih udžbenika rješenjem Ministarstva znanosti,
obrazovanja i sporta Republike Hrvatske: KLASA: UP/I-602-09/14-01/00029
URBROJ: 533-26-14-0002, od 15. svibnja 2014.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne
i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001212590.

Grafička priprema
Studio za grafički dizajn ALFA

Tisak
Denona

SADRŽAJ

Predgovor	4
-----------------	---

PROSTOR I POLOŽAJ REPUBLIKE HRVATSKE

1. Smještaj i položaj Hrvatske	6
2. Oblikovanje hrvatskog teritorija	10
■ Županije	14
3. Geoprometni položaj Hrvatske	16

PRIRODNO-GEOGRAFSKA OBILJEŽJA REPUBLIKE HRVATSKE

4. Reljefne značajke Hrvatske	22
5. Regionalna reljefna obilježja	26
6. Klimatska obilježja	30
7. Regionalne klimatske posebnosti	34
8. Tlo i biljni pokrov	38
9. Jadransko more	42
10. Vode na kopnu	46
■ Hrvatski nacionalni parkovi	50

STANOVNIŠTVO REPUBLIKE HRVATSKE

11. Razvoj naseljenosti i razmještaj stanovništva Hrvatske	54
12. Prirodno kretanje stanovništva	58
13. Migracije stanovništva	62
14. Struktura stanovništva	66
■ Hrvati izvan domovine	70

ASELJA HRVATSKE

15. Seoska naselja	74
16. Urbana mreža u Hrvatskoj	78
17. Uvjetno homogene regije Hrvatske	82
■ Prostorno planiranje	86

GOSPODARSTVO REPUBLIKE HRVATSKE

18. Razvoj hrvatskoga gospodarstva	90
19. Razvoj i značenje primarnih djelatnosti	94
20. Razvoj i značenje sekundarnih djelatnosti	98
21. Promet	102
22. Turizam	106
■ Hrvatska kulturna baština	110
■ Hrvatska, EU i svijet	112

RJEČNIK	115
LITERATURA	118

PREDGOVOR

Poštovani kolege profesori i dragi učenici!

Ovaj je udžbenik napisan ne samo s ciljem pružanja osnovnih geografskih spoznaja o Republici Hrvatskoj, nego i u namjeri da pokažemo kako svoju jedinu domovinu – kao mjesto gdje baštinimo vjeru, kulturu i tradiciju naših predaka, ali i ostvarujemo svoje ideale te ostavljamo nasljeđe novim generacijama – trebamo voljeti i poštovati te uvijek nastojati učiniti nešto dobro za nju. Poštujmo je i prisjetimo se s ponosom njezine prošlosti, činimo najbolje u sadašnjosti, ali razmišljajmo i kako da je unaprijedimo i učinimo ljepšom u budućnosti.

Osim što pratimo obavezne sadržaje propisane planom i programom za drugi razred srednjih škola, pokušale smo vam predložiti i dodatne i zanimljive sadržaje, a sa željom da čitajući ih razmišljate i povezujete ih kao korelacijske sadržaje u svojoj naobrazbi. Na kraju svake nastavne jedinice donosimo osnovne pojmove te pitanja, vježbe i zadatke, a na kraju knjige nalazi se i rječnik. Nadamo se da će vas uputiti na najvažnije dijelove sadržaja. Svima zajedno želimo ugodne, korisne trenutke pri upotrebi ovog udžbenika, a kao rezultat uspješnosti ne samo nova znanja, već i ponešto životne mudrosti.

Na kraju svake nastavne jedinice nalaze se rubrike:

UPAMTI POJMOVE – upućuje vas na najvažnije dijelove sadržaja

PITANJA, VJEŽBE I ZADATCI – upućuju vas na razmišljanje i ponavljanje gradiva

ŽELIM ZNATI VIŠE – u ovom su dijelu obavezni sadržaji šire obrađeni

ZANIMLJIVOSTI – donose neke geografske posebnosti

DODATNI I IZBORNI SADRŽAJI – pomažu da stečena znanja produbite i primijenite u prostoru

Autorice

*... Ni brda nisu,
Ni doline, ni rijeke, ni more,
Ni oblaci nisu,
Ni kiša, ni snijeg nije
Moja Hrvatska...
Jer Hrvatska nije zemlja, kamen, voda,
Hrvatska je riječ koju naučih od majke
I ono u riječi mnogo dublje od riječi:
I ono dublje s Hrvatskom me veže,
S Hrvatskom Hrvata,
S patnjama njenim,
Sa smijehom i nadom, s ljudima me veže,
Te ja kao Hrvat brat sam sviju ljudi.
I kud god idem sa mnom je Hrvatska!*

foto: J. Barlek

Drago Ivanišević

foto: A. Kuček

Pustinja Blaca

PROSTOR I POLOŽAJ REPUBLIKE HRVATSKE

1. SMJEŠTAJ I POLOŽAJ HRVATSKE
2. OBLIKOVANJE HRVATSKOG TERITORIJA
I ŽUPANIJE REPUBLIKE HRVATSKE
3. GEOPROMETNI POLOŽAJ HRVATSKE

<http://www.geografija.hr>
<http://www.kartografija.hr>

PROSTOR I POLOŽAJ REPUBLIKE HRVATSKE

1 SMJEŠTAJ I POLOŽAJ HRVATSKE

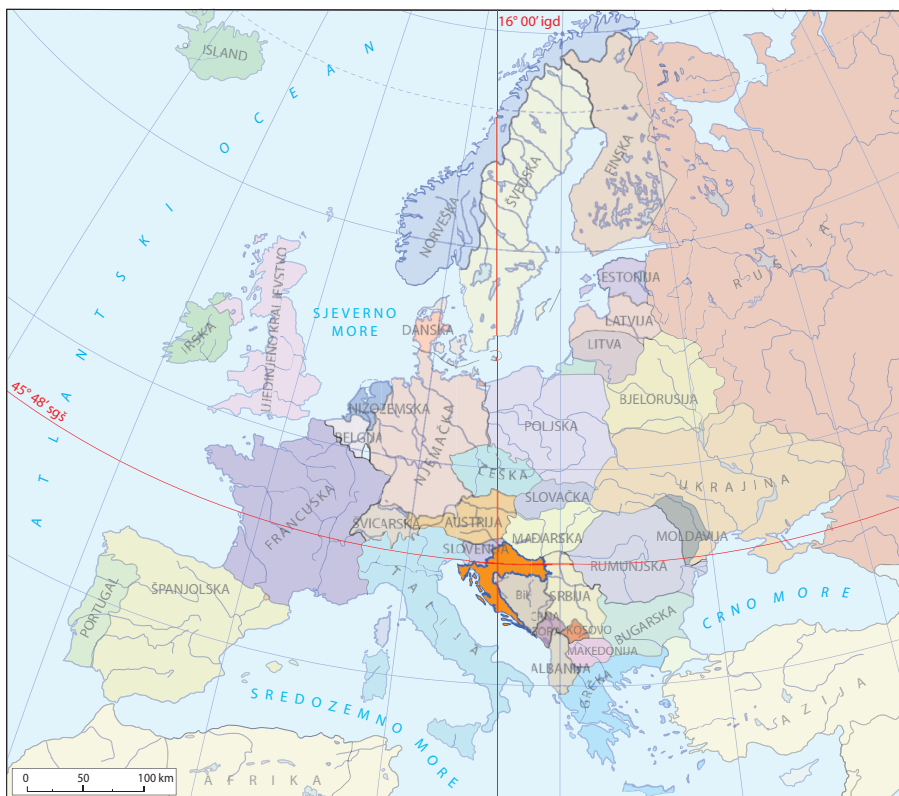
GEOGRAFSKI SMJEŠTAJ HRVATSKE

Hrvatska je smještena u središnjem dijelu sjevernoga umjerenog pojasa, između $42^{\circ} 24' N$ (rt Oštra na poluotoku Prevlaci) i $46^{\circ} 33' N$ (Sveti Martin na Muri u Međimurju) te između $13^{\circ} 30' E$ (rt Lako kod Savudrije u Istri) i $19^{\circ} 27' E$ (grad Ilok u Srijemu). Najjužnija točka na moru je otok Galijula u otočnoj skupini Palagruža na $42^{\circ} 23' N$.

GEOGRAFSKI POLOŽAJ HRVATSKE

Hrvatska se nalazi na dodiru nekoliko velikih europskih prirodno-geografskih cjelina. To su **Panonska nizina**, **Dinaridi**, **europsko Sredozemlje** i **Alpe**. Tako

- ➔ *Republika Hrvatska nalazi se na dodiru velikih europskih prirodno-geografskih cjelina. Koje su to cjeline?*
- ➔ *Od kojih se prirodno-geografskih cjelina sastoji Hrvatska?*
- ➔ *Od kojih se prirodno-geografskih cjelina sastoje Panonsko-peripanonska, Gorska i Primorska Hrvatska?*

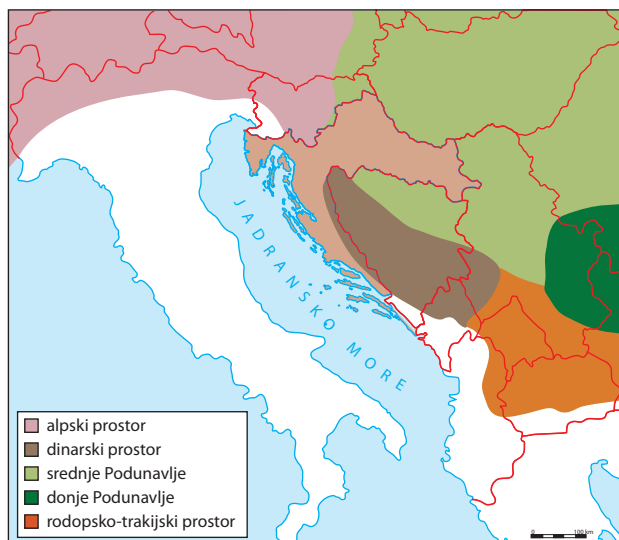

da je Hrvatska srednjoeuropska i sredozemna država. Sastoji se od triju uvjetno-homogenih regija.

I. PANONSKO-PERIPANONSKA HRVATSKA obuhvaća 55 % ukupnog teritorija. Pripada joj panonski i peripanonski dio, a obuhvaća **istočnu Hrvatsku** (ravnicu) i **središnju Hrvatsku** (privredno i populacijsko težište s glavnim gradom Zagrebom).

II. PRIMORSKA HRVATSKA obuhvaća 31 % ukupnog teritorija i dio je europskog Sredozemlja. Obuhvaća **sjeverno Hrvatsko primorje**, koje čine Istra

◁ Geografski položaj Hrvatske

△ Prirodno-geografske regije

i Kvarner. To je najznačajnija hrvatska turistička regija, a Istarska je županija ujedno iza grada Zagreba najrazvijeniji dio Hrvatske s najvećim dohotkom po stanovniku, najmanjim udjelom poljoprivrednog stanovništva i najvišom stopom zaposlenosti. Primorska Hrvatska obuhvaća još i **južno Hrvatsko primorje ili Dalmaciju**.

To je turistički i pomorski važna regija s mogućnostima za razvoj ribolova, brodogradnje i uzgoj mediteranskih kultura. Za koncentraciju stanovništva i gospodarskog potencijala u priobalnom području upotrebljavamo naziv **litoralizacija**.

△ Kulturno-civilizacijski utjecaji

△ Gorska Hrvatska – Kaludrovac (Lika)

III. GORSKA HRVATSKA (GORSKO-PLANINSKA HRVATSKA) obuhvaća 14 % ukupnog teritorija i dio je dinarskog planinskog sustava, a uključuje Gorski kotar, Liku te Ogulinsko-plašćansku zavalu. To je najslabije naseljen i razvijen dio Hrvatske, iako obiluje prirodnim resursima, posebice šumama i vodom, kao i neiskorištenim mogućnostima za razvoj turizma.

Na položaj Hrvatske tijekom povijesti znatno su utjecala tri kulturno-civilizacijska kruga, osobito vjerskim i jezičnim utjecajem.

Sa zapada i juga prisutan je utjecaj **europskoga Sredozemlja**, koji je u naše primorske krajeve stigao preko Italije. Izrazito je romanski i donio je kršćanstvo, odnosno katoličanstvo te brojne talijanizme u jeziku, a vidljiv je i u razvoju gradova.

△ Zadar – antički ostatci ispred crkve sv. Donata

△ Koprivnica – srednjoeuropski grad

Sa sjevera Hrvatskoj dolazi utjecaj **srednjoeuropskoga** kulturno-civilizacijskog kruga, koji je također uglavnom katolički, dok je djelomično židovski i protestantski, a stigao je pod utjecajem Germana (Nijemaca i Austrijanaca), Mađara, Čeha i Slovaka te ostalih srednjoeuropskih naroda. Taj je utjecaj donio u jeziku brojne germanizme.

S istoka i jugoistoka dolazi utjecaj **balkanskoga** kulturno-civilizacijskog kruga, koji je pod utjecajem Osmanlija donio islam, a u jeziku turcizme, dok su Srbi značajno utjecali na etničku strukturu stanovništva Hrvatske i donijeli pravoslavnu vjeru.

GRANICE I VELIČINA

Republika Hrvatska pruža se u obliku luka ili potkove od Boke kotorske na jugu do Dunava na istoku. S površinom od 56 594 km² i s 4 284 889 stanovnika (2011.) ubraja se u europske zemlje srednje veličine (24. mjesto). Kao pomorskoj zemlji, pripada joj i 31 067 km² **obalnog mora**, koje se sastoji od unutarnjeg i teritorijalnog mora. **Teritorijalno more** čini 12 nautičkih milja (22,2 km) od granice unutarnjeg mora, dok se unutarnje more nalazi između obale i krajnjih točaka otoka.

Epikontinentalni pojas jest središnji dio Jadrana koji je „crtom sredine” podijeljen između Hrvatske i Italije.

Hrvatska državna kopnena granica iznosi 2 374,9 km, a njezin najveći dio čini granica s Bosnom i Hercegovinom. Hrvatska još graniči sa Slovenijom (na sjeverozapadu), s Mađarskom (na sjeveru), sa Srbijom i Crnom Gorom (na istoku i jugoistoku) te s Italijom (na moru).

Dužina kopnenih granica Hrvatske sa susjednim državama		
Država	Dužina granice (km)	Postotni udio (%)
Bosna i Hercegovina	1011,4	45,9
Slovenija	667,8	24,7
Mađarska	355,5	16,2
Srbija	317,6	11,8
Crna Gora	22,6	1,2

△ Izvor: DZS

▽ Granice Republike Hrvatske

➔ ŽELIM ZNATI VIŠE

U doba doseljavanja u današnju domovinu Hrvati su bili pogani i vjerovali su u prirodne sile i bogove. Tako se primjerice vrhovni bog Hrvata nazivao Perun, a božica proljeća Vesna. Iako su Hrvati bili u doticaju s kršćanstvom od 7. stoljeća – posebice zahvaljujući djelovanju benediktinaca, najstarijega kršćanskog reda, zaslužnog za razvoj graditeljstva i pismenosti – pokršćavanje je bilo završeno u 9. st. kada je osnovana biskupija u Ninu.

Donosimo ulomak iz pisma pape Ivana VIII. knezu Branimiru (7. lipnja 879.) u kojem se govori o blagoslovu što ga je papa dao Branimiru i Hrvatima.

„... Kad smo naime na dan Uzašašća Gospodinova služili misu na žrtveniku Sv. Petra, digosmo ruke u vis i blagoslovismo tebe i cio narod tvoj i cijelu zemlju tvoju, da možeš ovdje uvijek spašen tijelom i dušom sretno i sigurno vladati zemaljskom kneževinom, a poslije smrti da se na nebesima veseliš s Bogom i da vječno vladaš.”

Tim je činom papa priznao nezavisnost hrvatske države, a hrvatski je narod potvrdio vjernost Katoličkoj Crkvi.

△ Ulomak Branimirove ploče iz Šopota kraj Benkovca

➔ ZANIMLJIVOSTI

Bartol Kašić 1633. godine prevodi Bibliju na narodni jezik i upotrebljava oko 20 000 različitih riječi (engleski prijevod kralja Jakova iz 1611. sadrži 12 143 različite riječi), što govori o tadašnjoj razvijenosti hrvatskog jezika.

➔ UPAMTI POJMOVE

- smještaj Hrvatske
- Panonsko-peripanonska Hrvatska – Primorska Hrvatska – Gorska Hrvatska
- kulturno-civilizacijski krugovi (sredozemni, srednjoeuropski i balkanski)
- unutarnje more
- teritorijalno more
- epikontinentalni pojas

➔ PITANJA, VJEŽBE I ZADATCI

1. Odredite geografski položaj i smještaj Republike Hrvatske.
2. Opišite obilježja Panonsko-peripanonske, Gorske i Primorske Hrvatske.
3. S kojim državama graniči Hrvatska?
4. Odredite oblik teritorija Republike Hrvatske.
5. Opišite obilježja kulturno-civilizacijskih krugova koji su utjecali na Hrvatsku.
6. Što je obalno, a što teritorijalno more?
7. Što je to epikontinentalni pojas?
8. Odredite pomoću karte granične rijeke prema susjednim državama.

➔ DODATNI IZBORNI SADRŽAJI

Navedite krajeve u kojima se govori talijanski i krajeve s mnogo germanizama i usporedite ih.

2 OBLIKOVANJE HRVATSKOG TERITORIJA I ŽUPANIJE REPUBLIKE HRVATSKE

△ Karta Panonije i Ilirika, Abraham Ortelius, izdanje iz 1570. g. (Hrvatski državni arhiv)

OBLIKOVANJE TERITORIJA

Na prostoru Hrvatske, u okolici Krapine, pronađeni su ostatci neandertalca, od prije 150 000 godina. Prvi poznati narod koji je naseljavao današnji prostor Hrvatske bili su Iliri, a najpoznatija plemena su Histri, Liburni, Japodi i Delmati (uz Jadransko more) te Panonci (u kontinentalnom prostoru). Kasnije dolaze Kelti, a nakon njih Grci, koji osnivaju kolonije uz more (Issa na Visu, Pharos na Hvaru). Grčke kolonije dospijevaju pod vlast Rimljana, koji organiziraju prostor današnje

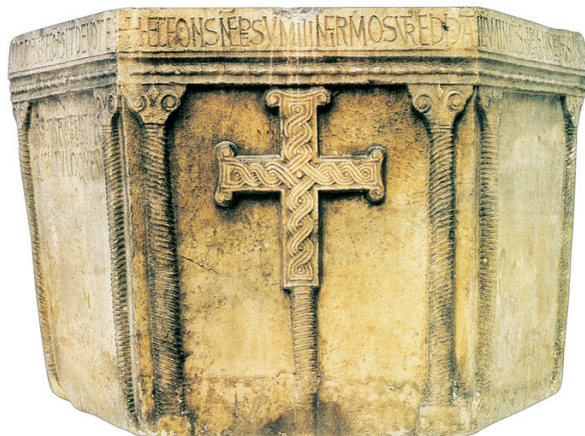

foto: J. Barlek

△ Krstionica kneza Višeslava

- ➔ Objasnite geografski položaj Hrvatske.
- ➔ Prisjetite se najvažnijih događaja iz hrvatske povijesti.
- ➔ Objasnite sintagmu: „ostatci ostataka”.

▷ „Šuplja crkva” – Solin (krunidba kralja Zvonimira)

Hrvatske u provincije Dalmaciju i Panoniju. Sirmium je bio središte Pannonie Secunde, uz koju su još postojale Pannonia Prima, Pannonia Valeria i Pannonia Savia (od vremena Dioklecijana).

Povijesno-teritorijalni razvoj Hrvatske mogli bismo podijeliti u nekoliko razdoblja.

1. Vladavina knezova i kraljeva hrvatske krvi (početak 7. st. – 1102. g.)

Počinje u 7. stoljeću dolaskom Hrvata, a završava 1102. ugovorom nazvanim *Pacta conventa*. Dulje od 450 godina Hrvati su živjeli u svojoj državi i uspješno vodili obrambene ratove protiv Franaka, Mlečana, Mađara i Bizantinaca. U 10. st. Tomislav ujedinjuje prostor od Drave do Jadranskog mora, a Petar Krešimir IV. (u 11. st.) uspijeva sjединiti bizantsku Dalmaciju s Hrvatskom i proširiti vlast na Bosnu.

2. Hrvatsko-Ugarsko Kraljevstvo (1102. – 1526. g.)

Hrvatski narod ima zajedničkoga kralja s Ugri, a razdoblje traje od 1102. do 1526. Iako Hrvatska gubi

△ „Ostatci ostatata Hrvatske“ (16. stoljeće)

samostalnost, uspješno ratuje s Venecijom i Bizantom te ostaje zasebna politička i teritorijalna cjelina s vlastitim saborom i banom.

3. Habsburška Monarhija (1527. – 1867. g.)

U ovom su razdoblju Hrvati uspješno okončali borbe s Turcima te počinju s oslobađanjem izgubljenih područja, koji se vraćaju svojim *reliquiae reliquiarum olim regni Croatiae*, a čija je granica prolazila linijom: Virovitica – Čazma – Sisak – Karlovac – Otočac – ušće rijeke Zrmanje. Hrvate sve više ugrožava bečki dvor svojim planom germanizacije i centralizacije. U Hrvatskoj se događaju velike etničke promjene doseljavanjem Srba u Srijem, Slavoniju i Vojnu krajinu. Dalmacija je pod mletačkom upravom, dio stanovništva Bosne prelazi na islam, a hrvatski teritorij u obliku potkove obavija Bosnu. Napoleonskim ratovima 1797. nestaje Venecija, a dio njezina teritorija na istočnoj obali Jadranskog mora zauzima Austrija, kojoj te krajeve 1805. otimaju Francuzi i stvaraju Ilirske pokrajine.

4. Austro-Ugarska Monarhija (1867. – 1918. g.)

U ovom razdoblju Dalmacija postaje austrijska pokrajina. Preostali je dio Hr-

△ Hrvatska u Austro-Ugarskoj Monarhiji (1867. – 1918.)

vatske potpao pod mađarsku vlast, pri čemu su Rijeka i Međimurje izravno pripojeni Mađarskoj. Zbog mađarskih teritorijalnih pretenzija 1848. dolazi do rata. Austro-Ugarska diktira svoju volju sve do svoje propasti, 1918. godine.

5. Prvi i Drugi svjetski rat

Hrvatska ulazi u Kraljevstvo Srba Hrvata i Slovenaca. Italija 1920. Rapalskim ugovorom dobiva Istru, Cres, Lošinj, Lastovo, Zadar i Palagružu, a Rimskim sporazumom iz 1924. i Rijeku. Od kolovoza 1939. do travnja 1941. postoji Banovina Hrvatska, a nakon toga nastaje Nezavisna Država Hrvatska, za čije vrijeme

▷ Teritorijalni ustroj Banovina (1939. – 1941.)

Italija dobiva gotovo sve otoke (osim Paga, Brača i Hvara) te Dalmaciju od Zadra do Splita. Kapitulacijom Italije Istra i obala postaju hrvatskim teritorijem.

6. Razdoblje SFRJ-a

U ovom razdoblju pri razgraničenju sa Srbijom u sastav Hrvatske ulazi Baranja, dok se gubi dio Srijema.

7. Samostalna Hrvatska

Nakon prvih demokratskih izbora (1990.), pod vodstvom prvoga hrvatskog predsjednika dr. Franje Tuđmana, te nakon referenduma o samostalnosti (1991.)

Hrvatski sabor 25. lipnja 1991. donosi odluku o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske.

Jugoslavenska armija uz pomoć dijela pobunjenih Srba okupira dio hrvatskog teritorija, koji je konačno oslobođen 1997. godine. Pitanje granica s Italijom i Mađarskom potpuno je riješeno, dok su s ostalim državama bivše Jugoslavije granična pitanja ostala otvorena.

ŽUPANIJSKI USTROJ

Republika je Hrvatska kao parlamentarna republika organizirana po županijama, općinama i gradovima. Kako je županijski ustroj hrvatska povijesna činjenica, tako je 1992. odlukom Hrvatskog sabora na osnovi povijesnih, gospodarskih i prometnih čimbenika Hrvatska podijeljena na 20 županija i Grad Zagreb, grad s posebnim statusom.

Prema popisu iz 2011. Hrvatska je administrativno podijeljena na 128 gradova i 428 općina.

△ Hrvatska je vojska izvojevala samostalnost Republike Hrvatske.

△ Varaždin – nekad glavni grad, a danas sjedište županije.

◁ Karta županija

➔ ŽELIM ZNATI VIŠE

Bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet u svom djelu *O upravljanju carstvom* napisao je o dolasku Hrvata u današnju domovinu sljedeće: „Hrvati su pak stanovali u ono vrijeme s onu stranu Bavorske gdje su sada Bijelohrvati.

Jedan od njihovih rodova, petero braće – Klu-
kas, Lobel, Kosenc, Muhlo i Hrvat i dvije sestre
Tuga i Buga, odijelili su se od njih, došli su zaje-
dno sa svojim narodom u Dalmaciju i našli Avere
u posjedu te pokrajine. Pošto su neko vrijeme me-
đusobno ratovali, pobijedili su Hrvati, neke su od
Avara pobili, a ostale prisilili da se pokore.”

foto: J. Barlek

◀ Crkva sv. Petra,
Nerežišća

➔ ZANIMLJIVOSTI

Hrvati u 16. st. uz brojne žrtve zaustavljaju prodor Turaka prema sjevernoj Italiji i austrijskim zemljama. Naziv *predziđe kršćanstva* Zapad je dodijelio hrvatskom narodu zbog junačkoga držanja, o čemu svjedoči pismo Krste Frankopana upućeno 1523. papi Hadrijanu VI.: „Sveti Oče! Hrvatska je predziđe ili dver kršćanstva, a posebice pograničnih zemalja, Koruške, Kranjske, Istre, Furlanije i Italije. Ako bi ona, sačuvaj Bože, bila zauzeta, onda one gore spomenute muke pri-
jete i međašnim zemljama i put će do njih Turcima širom biti otvoren. Jer kad imadu Hrvatsku, ne treba im više prelaziti ni rijeka, ni gora ni mora...”

➔ UPAMTI POJMOVES

- doseljenje Hrvata
- „ostatci ostataka”
- Habsburška Monarhija
- Austro-Ugarska Monarhija
- samostalna Hrvatska

➔ PITANJA, VJEŽBE I ZADATCI

1. Objasnite promjene hrvatskog teritorija do 16. st.
2. Objasnite izraz „ostatci ostataka”.
3. Koje su posljedice osmanlijskih osvajanja?
4. Navedite sve države u kojima je Hrvatska bila ti-
jekom 20. st.
5. Opišite županijski ustroj Hrvatske.
6. Opišite neki arheološki lokalitet koji ste posjetili.
7. Po čemu je županija u kojoj živite posebna?
8. Pod čijom je vlašću bila vaša županija u prošlosti?

➔ DODATNI IZBORNI SADRŽAJI

Prikažite na slijepim kartama kako se smanjivao te-
ritorij Hrvatske tijekom prošlosti.

ŽUPANIJE REPUBLIKE HRVATSKE

Županije središnje Hrvatske (popis 2011.)

Grad Zagreb

Površina: 641 km²

Broj stanovnika: 790 017

Zagrebačka

Površina: 3096 km²

Broj stanovnika: 317 606

Županijsko središte: Zagreb

Gradovi: Dugo Selo, Jastrebarsko, Velika Gorica, Zaprešić, Samobor, Sveti Ivan Zelina, Sveta Nedjelja, Ivanić-Grad, Vrbovec

Krapinsko-zagorska

Površina: 1229 km²

Broj stanovnika: 132 892

Županijsko središte: Krapina

Gradovi: Krapina, Klanjec, Pregrada, Zabok, Zlatar, Oroslavje, Donja Stubica

foto: J. Barlek

△ Krapina

Sisačko-moslavačka

Površina: 4468 km²

Broj stanovnika: 172 439

Županijsko središte: Sisak

Gradovi: Sisak, Petrinja, Novska, Glina, Hrvatska Kostajnica, Kutina, Popovača

Karlovačka

Površina: 3628 km²

Broj stanovnika: 128 899

Županijsko središte: Karlovac

Gradovi: Karlovac, Slunj, Duga Resa, Ogulin, Ozalj

Varaždinska

Površina: 1262 km²

Broj stanovnika: 175 951

Županijsko središte: Varaždin

Gradovi: Varaždin, Varaždinske Toplice, Ivanec, Lepoglava, Ludbreg, Novi Marof

Koprivničko-križevačka

Površina: 1748 km²

Broj stanovnika: 115 584

Županijsko središte: Koprivnica

Gradovi: Koprivnica, Križevci, Đurđevac

Bjelovarsko-bilogorska

Površina: 2640 km²

Broj stanovnika: 119 764

Županijsko središte: Bjelovar

Gradovi: Bjelovar, Čazma, Daruvar, Garešnica, Grubišno Polje

Međimurska

Površina: 729 km²

Broj stanovnika: 113 804

Županijsko središte: Čakovec

Gradovi: Čakovec, Mursko Središće, Prelog

Županije istočne Hrvatske

Virovitičko-podravska

Površina: 2024 km²

Broj stanovnika: 84 836

Županijsko središte: Virovitica

Gradovi: Orahovica, Slatina, Virovitica

Požeško-slavonska

Površina: 1823 km²

Broj stanovnika: 78 034

Županijsko središte: Požega

Gradovi: Lipik, Kutjevo, Pakrac, Pleternica, Požega

Brodsko-posavska

Površina: 2030 km²

Broj stanovnika: 158 575

Županijsko središte: Slavonski Brod

Gradovi: Nova Gradiška, Slavonski Brod

foto: T. Jelić

△ Požega

Osječko-baranjska

Površina: 4155 km²

Broj stanovnika: 305 032

Županijsko središte: Osijek

Gradovi: Beli Manastir, Belišće, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Osijek, Valpovo

Vukovarsko-srijemska

Površina: 2454 km²

Broj stanovnika: 179 521

Županijsko središte: Vukovar

Gradovi: Ilok, Otok, Vinkovci, Vukovar, Županja

Županije sjevernog i južnog primorja

Primorsko-goranska

Površina: 3588 km²

Broj stanovnika: 296 195

Županijsko središte: Rijeka

Gradovi: Bakar, Cres, Crikvenica, Čabar, Delnice, Kastav, Kraljevica, Krk, Mali Lošinj, Novi Vinodolski, Opatija, Rab, Rijeka, Vrbovsko

Ličko-senjska

Površina: 5353 km²

Broj stanovnika: 50 927

Županijsko središte: Gospić

Gradovi: Gospić, Novalja, Otočac, Senj

Istarska

Površina: 2813 km²

Broj stanovnika: 208 055

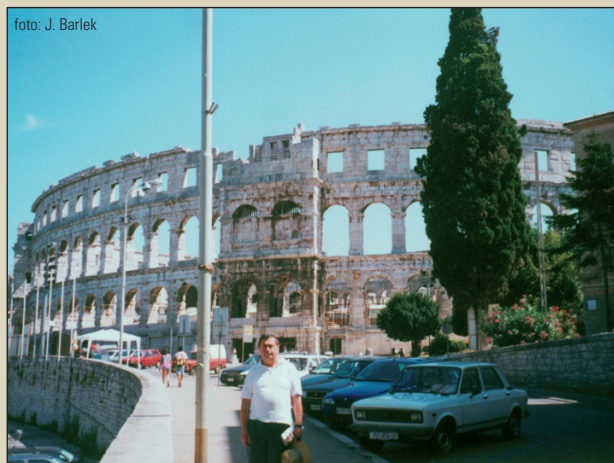

foto: J. Barlek

△ Pula

Županijsko središte: Pazin

Gradovi: Buje, Buzet, Labin, Novigrad, Pazin, Poreč, Pula, Rovinj, Umag, Vodnjan

Zadarska

Površina: 3646 km²

Broj stanovnika: 170 017

Županijsko središte: Zadar

Gradovi: Benkovac, Biograd na Moru, Nin, Obrovac, Pag, Zadar

Šibensko-kninska

Površina: 2984 km²

Broj stanovnika: 109 375

Županijsko središte: Šibenik

Gradovi: Drniš, Knin, Skradin, Šibenik, Vodice

Splitsko-dalmatinska

Površina: 4540 km²

Broj stanovnika: 454 798

Županijsko središte: Split

Gradovi: Hvar, Imotski, Kaštela, Komiža, Makarska, Omiš, Sinj, Solin, Split, Stari Grad, Supetar, Trogir, Vis, Vrgorac, Vrlika

Dubrovačko-neretvanska

Površina: 1781 km²

Broj stanovnika: 122 568

Županijsko središte: Dubrovnik

Gradovi: Dubrovnik, Korčula, Metković, Opuzen, Ploče

3 GEOPROMETNI POLOŽAJ HRVATSKE

ZNAČAJKE PROMETNOG POLOŽAJA

Iako je površinom mala država zahtjevna oblika za prometno povezivanje, Hrvatska je svojim geografskim prostorom uključena u važne europske prometne koridore, posebice **transverzalni** (poprečni) smjera sjever-jug i **longitudinalni** (uzdužni) smjera zapad-istok.

Hrvatska je tranzitna država i raskrižje međunarodnih putova, što se očituje u prolasku nekih glavnih europskih prometnih smjerova kroz nju i njezinom ulogom u pomorskom povezivanju nekih europskih zemalja sa svijetom, odnosno mogućnošću najkraćeg povezivanja **Podunavlja te srednje i istočne Europe s Jadranskim morem**, duboko usječenim u europsko kopno.

- ➔ Razmislite i odgovorite koji su najznačajniji međunarodni pravci koji prolaze Hrvatskom.
- ➔ U čemu je prednost prometnog položaja Hrvatske?
- ➔ Objasnite ulogu Dinarida u prometnom povezivanju Hrvatske.

△ Najvažniji prometni pravci kroz Hrvatsku

△ Tunel kroz Učku

- Posavski pravac
- Slavonsko-bosansko-neretvanski pravac
- Jadransko-jonski pravac
- Podravski pravac
- Phyrnski pravac
- Dalmatina

△ Zagreb – glavno željezničko čvorište Hrvatske

△ Autocesta Zagreb – Split

PROMETNI PRAVCI

Najznačajniji međunarodni prometni pravci koji prolaze Hrvatskom jesu:

1. **Beč – Zagreb – Split** (ovaj je pravac važan za povezivanje Panonsko-peripanonske i Primorske Hrvatske te za razvoj turizma kao jedne od najznačajnijih gospodarskih grana u Hrvatskoj)

2. **Budimpešta – Zagreb – Rijeka** (ovaj pravac čini okosnicu hrvatske prometne mreže povezujući glavnu gospodarsku regiju, oko Zagreba, s najznačajnijom lukom, Rijekom, a istovremeno je najpogodniji izlaz

zemalja srednje Europe – Mađarske, Austrije, Češke, Slovačke na Jadransko more)

3. **posavski pravac** (vodi tokom rijeke Save iz smjera srednje Europe prema zemljama jugoistočne Europe i Bliskog istoka; on je ujedno i glavna veza središnje i istočne Hrvatske)

4. **slavonsko-bosansko-neretvanski pravac** (ovaj pravac iz smjera Mađarske preko Osijeka, Sarajeva i Mostara do Ploča osigurava povezivanje istočne i južne Hrvatske omogućujući pristup Bosni i Hercegovini po-savskom i jadranskom pravcu)

△ Autocesta Bregana – Lipovac (posavski pravac)

◁ Karta s označenim prijevojima

5. **jadransko-jonski pravac** (važan je za turizam, a pruža i mogućnost međunarodnog tranzita preko Crne Gore i Albanije prema Grčkoj kroz projekt Jadransko-jonske autoceste).

6. **podravski pravac** – nizinom Drave (Klagenfurt – Graz – Maribor – Varaždin – Osijek)

7. **phyrnski pravac** (Nürnberg – München – Salzburg – Graz – Maribor – Krapina – Zagreb). Važan je u sklopu što boljeg funkcioniranja regije Alpe-Jadran i povezivanja bavarsko-češkog područja s Jadranom.

foto: J. Barlek

foto: J. Barlek

△ Hrvatska je na dodiru Podunavlja i Jadrana.

Na potezu od Zagreba preko Karlovca do mora izgrađene su i prve ceste. To su bile tzv. Karlovska cesta (od Karlovca do Rijeke) i Jozefinska cesta (od Karlovca do Senja). Razvijena prometna mreža važna je pretpostavka za uspješan gospodarski, ali i ukupan razvoj države, stoga je Hrvatska posljednjih godina uložila velika sredstva u izgradnju, odnosno modernizaciju prometnica te učinila velik korak u povezivanju svih dijelova države i u uključenju u europski prometni sustav.

△ Autoceste su visokokvalitetne (most preko Krke).

Hrvatska ima povoljan prometni položaj jer se na njezinu prostoru nalazi važan prometni spoj srednjeg Podunavlja i Jadrana, koji su ovdje najbliži. Na području Gorske Hrvatske nalazi se najjuži i najniži dio Dinarida, poznat pod imenom **hrvatski gorski prag**. On ima veliku važnost u gradnji prometnica na reljefno najpogodnijem terenu, preko tzv. **prijevoja**: Delnička vrata (742 m), Vratnik (698 m), Gornje Jelenje (882 m), Mali Alan (1045 m).

▷ Željeznički je promet važan.

foto: J. Barlek

→ ŽELIM ZNATI VIŠE

Prvi su put u povijesti hrvatskog naroda sjeverni i južni krajevi (od Drave do mora) bili spojeni nakon pobjede kralja Tomislava nad Mađarima u 10. st., kada je Hrvatska imala 119 823 km² i kada je, kako piše bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet, bila među najjačim pomorskim silama te kada je: „mogla dići 60 000 konjanika i 100 000 pješaka, (...) imala 80 velikih brodova (sagena) i 100 manjih brodova (konduca).“ Ali je isto tako zapisao: „Ni sagene ni konduce Hrvata ne polaze u rat ni protiv koga, osim ako ih netko napadne, nego s tim brodovima hrvatski trgovci plove od luke do luke sve do Venecije.“

△ Oton Iveković: Dolazak Hrvata

→ ZANIMLJIVOSTI

Autohtoni hrvatski brod iz 16. st. potječe s otoka Visa. To je komiška falkuša, a služila je viškim ribarima pri lovu na ribu na pučini.

◁ Falkuša, detalj (muzej u Škripu)

→ UPAMTI POJMOVVE

- transverzalni pravac
- longitudinalni pravac
- posavski pravac
- jadranski pravac
- gorski prag
- prijevoji

→ PITANJA, VJEŽBE I ZADATCI

1. Koji europski prometni pravci prolaze Hrvatskom i koja je njihova važnost?
2. Objasnite pojam *hrvatski gorski prag*.
3. Navedite koje su bile prve ceste u Hrvatskoj.
4. Objasnite zbog čega je prometni položaj Hrvatske povoljan.
5. Navedite najvažnije prijevoje u Hrvatskoj.
6. Što znate o gradnji suvremenih i najmodernijih autocesta u Hrvatskoj?
7. Kakva je lokalna prometna mreža u vašem mjestu stanovanja?
8. Pokušajte projektirati vlastitu mrežu prometnica za povezivanje istoka i juga zemlje.

→ DODATNI IZBORNI SADRŽAJI

Skicirajte na slijepim kartama glavne cestovne i željezničke pravce u Hrvatskoj.

SAŽETAK

PROSTOR I POLOŽAJ REPUBLIKE HRVATSKE

SMJEŠTAJ I POLOŽAJ HRVATSKE

- smještaj Hrvatske
- Nizinska Hrvatska – Primorska Hrvatska – Gorska Hrvatska
- kulturno-civilizacijski krugovi (sredozemni, srednjoeuropski i balkanski)
- unutarnje more
- teritorijalno more
- epikontinentalni pojas

OBLIKOVANJE HRVATSKOG TERITORIJA I ŽUPANIJE

- doseljenje Hrvata
- „ostatci ostataka”
- Habsburška Monarhija
- Austro-Ugarska Monarhija
- samostalna Hrvatska

GEPROMETNI POLOŽAJ HRVATSKE

- transverzalni pravac
- longitudinalni pravac
- posavski pravac
- jadranski pravac
- gorski prag
- prijevoji